

Alan BEROUD

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

beroudalan@gmail.com

POLSKA PRASA PODZIEMNA WOBEC POWSTANIA W GETCIE WARSZAWSKIM

ABSTRACT: **The Polish Underground Press in the Face of the Warsaw Ghetto Uprising**
The Polish underground press, representing a variety of views and ideologies, had a diverse approach to the Warsaw Ghetto Uprising. In their articles, they often spoke favorably about the spirit of Jewish resistance in the face of Nazi cruelty, seeing this act of desperation and courage as an act of national solidarity in the fight for common values. The press also emphasized the political context, analyzing the situation as part of the broader fight for Poland's independence.

Keywords: press, ghetto, Warsaw Ghetto Uprising

Słowa kluczowe: prasa, getto, powstanie w getcie warszawskim

WPROWADZENIE

Wspomnienie o trudnym losie Żydów przenosi nas w głąb historii i ukazuje bolesne wydarzenia kształtujące życie tej ludności od dawna. Choć Żydzi doświadczyli wielu wyzwań, prześladowań i tragedii, to stworzyli bogatą kulturę oraz historię, a ta ostatnia pełna jest zarówno momentów triumfu, jak i chwil niosących za sobą głębokie cierpienie. W średniowieczu wielu Żydów musiało żyć w gettach, tj. częściach miasta oddzielonych od reszty społeczności. W czasie wielu krucjat i pogromów padali oni ofiarą nienawiści i agresji. Najtragiczniejszym rozdziałem w historii ludności żydowskiej jest jednak bez wątpienia Holocaust – zbrodnia popełniona przez nazistowski reżim podczas II wojny światowej.

Miliony Żydów padły wówczas ofiarą systematycznego ludobójstwa, przemocy i eksterminacji. Obozy koncentracyjne i obozy zagłady stały się miejscami nieopisanej

tragedii, gdzie niewinni ludzie byli poddawani bestialskim torturom i mordowani z powodu swojego pochodzenia. Po zakończeniu wojny ocalała ludność żydowska stanęła przed zadaniem odbudowy swoich społeczności i życia. Wiele osób straciło rodzinę, domy i majątki. Emigracja do Izraela była jednym z rozwiązań dla tych, którzy pragnęli stworzyć nowy dom i uczestniczyć w tworzeniu państwa żydowskiego. Mimo tych trudnych doświadczeń ludność żydowska wykazała się niezłomnym duchem i determinacją – odbudowała swoje życie w nowych miejscach. Przyczyniła się też do rozwoju kultury, nauki oraz sztuki. Jednak traumy związane z prześladowaniami i Holocaustem odcisnęły piętno na historii tego ludu. Współczesna historia Żydów obejmuje również walkę o prawa człowieka i równość.

Pomimo postępu społecznego w niektórych regionach świata Żydzi nadal doświadczają antysemityzmu i dyskryminacji. Walka z uprzedzeniami i przemocą wymaga wspólnych wysiłków społeczności międzynarodowej. Wspomnienie trudnych losów ludności żydowskiej jest przestrogą przed nienawiścią; przypomina także o konieczności budowania społeczeństw opartych na szacunku, tolerancji i współpracy.

WALKI W GETCIE

Powstanie w getcie warszawskim to jedno z najważniejszych wydarzeń z okresu II wojny światowej; miało miejsce między 19 kwietnia a 16 maja 1943 roku. Była to heroiczna walka ludności żydowskiej z nazistowskim okupantem, który przeprowadził zaplanowaną wcześniej eksterminację mieszkańców getta¹.

Przed wybuchem powstania w getcie panowała atmosfera strachu, grozy oraz poczucia beznadziejności. Żydowska społeczność była świadoma masowych deportacji do obozów koncentracyjnych. Niestety brak wsparcia ze strony wielkich mocarstw, w tym w szczególności USA, których władze nie zdawały sobie sprawy z ogromu zbrodni, powodowały, iż niemiecka machina śmierci działała bez większych ograniczeń. Nie zawsze też Żydzi mogli liczyć na wsparcie ze strony polskiego państwa podziemnego, które nie dość, iż słabo jeszcze w 1943 roku zorganizowane, to w dodatku mocno podzielone w kwestii oceny możliwości, a nawet – w skrajnych przypadkach – celowości pomocy Żydom².

W końcu jednak skala rozpacz i bezsilnej złości na mordy dokonywane przez Niemców przyniosła swój efekt w postaci próby zbrojnego oporu. 19 kwietnia 1943 roku miało swój początek bohaterskie powstanie w getcie warszawskim. Niemieckie siły wojskowe i policyjne przeprowadzały wtedy kolejną fazę likwidacji getta: organizowały masowe deportacje mieszkańców do obozów koncentracyjnych. Wielu Żydów w obliczu nieuniknionej zagłady zdecydowało się przeciwstawić okupantom

¹ E. Ringelblum, J. Kermish, S. Krakowski, *Polish-Jewish Relations During the Second World War*, Evanston 1992, s. 175.

² B. Engelking, J. Leociak, *The Warsaw Ghetto. A Guide to the Perished City*, New Haven–London 2009, s. 787.

i odmówiło poddania się bez walki. W tym krytycznym momencie zorganizowane grupy bojowników – Żydowski Związek Wojskowy (ŻZW) i Żydowska Organizacja Bojowa (ŻOB) – wzięły na siebie odpowiedzialność za organizację oporu. Mordechaj Anielewicz, przywódca ŻOB, zwołał naradę dowódców bojowych, podczas której podjęto decyzję o rozpoczęciu zbrojnego oporu. Z jednej strony konieczne było zdobycie broni, a z drugiej – skoordynowanie działań z innymi bojownikami. W trakcie przygotowań do walki bojownicy żydowscy zdobywali broń, często zdewastowaną, którą przerabiali na potrzeby powstania. Ich arsenał obejmował granaty, pistolety, karabiny maszynowe, a nawet niektóre konstrukcje domowej roboty. Część broni uzyskiwano drogą przemytu, część zdobywano w czasie starć z niemieckimi jednostkami policyjnymi³. 19 kwietnia bojownicy ŻOB z Anielewiczem na czele przystąpili do działań zbrojnych. Wkraczające do getta oddziały niemieckie napotkały zorganizowany opór, co przyniosło dosyć niespodziewany dla Niemców efekt w postaci licznych zabitych i rannych. Również bojownicy z ŻZW aktywnie uczestniczyli w obronie getta. Walki były zacięte i brutalne, prowadzone nie tylko na ulicach, ale także w podziemiach, gdzie bojownicy podejmowali działania partyzanckie.

Ogromne emocje towarzyszyły tym tragicznym wydarzeniom. Ludność getta, w tym kobiety i dzieci, niejednokrotnie z niewielkimi szansami na zwycięstwo, z determinacją i desperacją walczyła o przeżycie. Pomimo dramatycznych okoliczności bojownicy żydowscy stawiali czoła nieprzyjaciółom, oddając symboliczny hołd ludzkiej godności i wolności. Choć powstanie w getcie warszawskim zakończyło się upadkiem, pozostawiło trwały ślad w historii ludzkości. Działania bojowników przeciwko niemieckiemu reżimowi były wyrazem odwagi, niezłomności i gotowości do poświęceń. Walka z niewolnictwem i terrorystyczną opresją niemieckiego okupanta wstrząsnęła sumieniem świata i zmusiła go do zastanowienia się nad ceną, jaką płaci za obojętność wobec zła. W kontekście walk w getcie warszawskim warto również podkreślić ogromne znaczenie symboliki tego zrywu. Bohaterstwo Żydów oraz ich determinacja do walki o godność i wolność były inspiracją dla kolejnych pokoleń, by przeciwstawiały się nietolerancji, uprzedzeniom oraz autorytaryzmowi. Dziedzictwo powstania w getcie warszawskim przetrwało w pamięci jako testament niezłomnej duchowości ludzkiej, nawet w obliczu najstraszliwszej brutalności⁴.

Trwający siedemnaście dni zorganizowany opór ludności żydowskiej dobiegł końca, choć jeszcze przez następne kilka tygodni słychać było stłumione odgłosy strzałów i eksplozji będących ostatnim akordem walk toczonych przez niewielkie grupy miejskich partyzantów czy wręcz pojedynczych bojowców. Militarna, choć nie moralna, klęska powstania w warszawskim getcie stanowiła tragiczne zakończenie heroicznego boju Żydów przeciwko niemieckiemu okupantowi⁵. Mimo wspaniałych aktów odwagi,

³ G.S. Paulsson, *Utajone miasto. Żydzi po aryjskiej stronie Warszawy (1940-1945)*, Kraków 2009, s. 174-175.

⁴ B. Engelking, J. Leociak, *Getto Warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, Warszawa 2001, s. 720-722.

⁵ D. Wdowiński, *And We Are Not Saved*, London 1964, s. 80.

zdeteminowanego oporu oraz poświęceń wielu bojowników Niemcy zdławili powstanie dzięki przewadze militarnej siły. W konsekwencji setki bojowników zginęły, wielu zostało schwytanych, a getto zrównano z ziemią. Ostateczny upadek getta warszawskiego stanowił jedno z najbardziej tragicznych wydarzeń Holokaustu. Jednak historia powstania nie zakończyła się na ulicach getta. Jej wpływ na późniejsze pokolenia oraz pamięć o Holokauście jest trwały i głęboko zakorzeniony w światowej świadomości. Bojownicy z getta warszawskiego stali się symbolami heroizmu i determinacji, a ich dziedzictwo miało dalekosiężny wpływ na kształtowanie moralnych oraz etycznych norm społecznych. Po zakończeniu wojny relacje o bohaterstwie i oporze bojowników z getta przeszły na grunt literatury, sztuki oraz filmu. Dzieła takie jak *Listy z getta warszawskiego*⁶ czy *Powstanie w getcie warszawskim*⁷ są niezatartym świadectwem wyjątkowego oporu Żydów w obliczu eksterminacji. Świat zaczął zdawać sobie sprawę z wagi i niezłomności tych, którzy odważyli się przeciwstawić systemowi dążącemu do unicestwienia całego narodu. Obecnie dziedzictwo powstania w getcie warszawskim polega na zachowaniu pamięci o ofiarach powstania poprzez obchody rocznicowe, upamiętnienia oraz edukację historyczną, ma też na celu przestrzeganie przyszłych pokoleń przed niebezpieczeństwem nietolerancji i ekstremizmu. Świadomość heroicznej walki w getcie jest silnym przypomnieniem o potrzebie obrony praw człowieka, godności i wartości, nawet w obliczu najcięższych trudności⁸.

Powstanie w getcie warszawskim znacznie przekracza granice historyczne i geograficzne, przez co jest nie tylko narodowym dziedzictwem Żydów, ale również jednym z kluczowych momentów w historii ludzkości, którego wpływ rozciąga się na światową świadomość. Historia bohaterstwa Żydów w getcie stała się źródłem inspiracji dla wielu ruchów społecznych, walczących o prawa człowieka, godność i równość⁹. Ta nieustępliwość w przeciwstawianiu się przewadze wroga, mimo niemożliwości zwycięstwa, przeobraża się w przestrożę i inspirację dla tych, którzy stają w obliczu współczesnych wyzwań. W kontekście dziedzictwa powstania warto zauważyć, że jego wpływ obejmuje również obszar edukacyjny. Wydarzenia te są włączane do programów nauczania, aby przyszłe pokolenia mogły poznać i zrozumieć konsekwencje nietolerancji, rasizmu i ekstremizmu¹⁰. Wiedza o bohaterstwie Żydów w getcie staje się narzędziem przeciwdziałania uprzedzeniom i propagowania wartości uniwersalnych, takich jak szacunek dla godności ludzkiej czy prawo do życia w pokoju. W dziedzinie sztuki i kultury powstanie w getcie warszawskim znalazło swoje odzwierciedlenie w literaturze, filmie, muzyce i sztukach plastycznych. Różnorodne dzieła artystyczne skupiają się na ludzkiej tragedii, ale także na heroicznych czynach bojowników. Obchody rocznicowe

⁶ *Listy z Getta Warszawskiego*, Muzeum Polin, [online] <https://polin.pl/pl/listy-z-getta-81-rocznica-zamknienia-getta-warszawskiego>, 11 X 2024.

⁷ Zob. prace pod tym tytułem J. Kermisza (Łódź 1946), B. Marka (Warszawa 1963) i M. Fuksa (Warszawa 1973).

⁸ M. Arens, *Flagi nad gettem. Rzecz o powstaniu w getcie warszawskim*, Kraków 2011, s. 186.

⁹ T. Bednarczyk, *Obowiązek silniejszy od śmierci. Wspomnienia z lat 1939-1944 o polskiej pomocy dla Żydów w Warszawie*, Warszawa 1986.

¹⁰ R. Ainsztein, *Jewish Resistance in Nazi-Occupied Eastern Europe*, London 1974.

i upamiętnienia powstania są ważnymi momentami nie tylko dla Żydów, lecz dla całej ludzkości. Stanowią one okazję do refleksji nad tym, jak dalece zaszła ludzka cywilizacja i jak bardzo jesteśmy zobowiązani do zapobiegania podobnym tragediom w przyszłości¹¹. Wreszcie dziedzictwo powstania przypomina nam o konieczności zjednoczenia się w obliczu zła. Społeczność międzynarodowa musi być gotowa współpracować w celu zwalczania nietolerancji, dyskryminacji i nienawiści, które są źródłem wielu tragedii na świecie. To nie tylko obowiązek pamięci, ale również zobowiązanie do działania; należy uczcić pamięć tych, którzy odważyli się stawić czoła ciemnym czasom i przypomnieć nam, że każdy człowiek ma prawo do życia w godności, bez względu na pochodzenie czy wiarę.

PRASA KONSPIRACYJNA

Podczas II wojny światowej w Polsce prasa konspiracyjna była nieodłącznym elementem ruchu oporu przeciwko niemieckiej okupacji. Wydawano gazety, kolportowano ulotki, które miały na celu informowanie społeczeństwa, budzenie świadomości patriotycznej, a także przekazywanie instrukcji i dyrektyw dla osób działających w konspiracji.

„Biuletyn Informacyjny”, organ Komendy Głównej Armii Krajowej był wówczas jednym z najważniejszych i najbardziej wpływowych czasopism konspiracyjnych w Polsce¹². Stał się on kluczowym narzędziem przekazywania informacji i utrzymania ducha oporu wśród polskiego społeczeństwa. „Biuletyn Informacyjny” powstał w listopadzie 1939 roku jako organ prasowy Służby Zwycięstwu Polski (SZP), następnie Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) – organizacji, która później została przekształcona w Armię Krajową. Jego celem było dostarczanie wiadomości o sytuacji w Polsce pod okupacją niemiecką, ale także o wydarzeniach na frontach wojennych. W miarę postępującej okupacji pismo stało się jednym z najbardziej wiarygodnych źródeł informacji dla Polaków. „Biuletyn Informacyjny” raportował o zbrodniach hitlerowskich, działaniach gestapo, deportacjach i innych przejawach terroru nazistowskiego w Polsce¹³. Te informacje miały uświadamiać ludności o brutalności okupanta, a jednocześnie budzić w niej ducha oporu i jedności narodowej. Czasopismo utrzymywało stały kontakt z Polskim Rządem na Uchodźstwie, przekazując mu wiadomości o sytuacji w kraju. Dzięki temu „Biuletyn Informacyjny” stał się ważnym elementem więzi między podziemiem a legalnym rządem, co miało istotne znaczenie dla kształtowania strategii i działań na rzecz niepodległości. Pismo było aktywnie zaangażowane w przeciwdziałanie niemieckiej propagandzie, kwestionowało kłamstwa i manipulacje. Jego relacje były jednym z wielu głosów przedstawiających prawdziwy obraz sytuacji w Polsce¹⁴. Dystrybucja

¹¹ F. Calvi, *Pakt z diabłem*, Warszawa 2008, s. 59, rozdz. *Cisza bermudzka*.

¹² W. Bartoszewski, B. Brzeziński, L. Moczulski, *Kronika wydarzeń w Warszawie 1939-1949*, Warszawa 1970, s. 30.

¹³ M. Komar, W. Bartoszewski, *Wywiad rzeka*, Warszawa 2006, s. 123.

¹⁴ T. Szarota, *Okupowanej Warszawy dzień powszedni. Studium historyczne*, Warszawa 2010, s. 328.

„Biuletynu Informacyjnego” była zadaniem skomplikowanym z uwagi na ryzyko represji ze strony hitlerowskich władz. Wielu kurierów ryzykowało życiem, przemycając gazety przez posterunki kontrolne. Bezpieczeństwo informatorów i redaktorów było sprawą priorytetową. „Biuletyn Informacyjny” stał się symbolem jedności narodowej w obliczu okupacji. Był głosem, który budził nadzieję, mobilizował do oporu, a jednocześnie stanowił przeciwwagę dla narzuconej przez Niemców propagandy. Dzisiaj „Biuletyn Informacyjny” jest hołdem dla tych, którzy śmiało przeciwstawiali się hitlerowskiemu zbrodniom; jego dziedzictwo stanowi część historii oporu.

W czasie powstania w getcie warszawskim nie ukazywała się z przyczyn organizacyjnych (brak dostępu do urządzeń drukarskich, zaangażowanie autorów i wydawców prasowych w walkę) konspiracyjna prasa żydowska. Czołowi przedstawiciele tej prasy starali się publikować swoje materiały w postaci reportaży z pola walki w biuletynie ŻOB, który był swego rodzaju kopią intelektualną „Biuletynu Informacyjnego”. Bardzo dobry opis wydarzeń, które miały miejsce w warszawskim getcie na przełomie kwietnia i maja 1943 roku, dał Marian Fuks, historyk zajmujący się żydowską prasą podziemną okresu II wojny światowej, który w „Kwartalniku Historii Prasy Polskiej” pisał: *W czasie trwania powstania prasa żydowska przestała istnieć. Jej redaktorzy M. Anielewicz, J. Kaplan, S. Bresław, J. Lewartowski, E. Geller, N. Majerowicz, A. Blum i wielu innych, którzy byli jednocześnie dziennikarzami i żołnierzami, zginęli w boju, lecz przedtem zdążyli dać świadectwo prawdzie w dramatycznych Raportach ŻOB, stanowiących nie tylko autentyczny meldunek z placu boju, ale i akt oskarżenia przeciw ludobójcom, jak również wołanie o pomoc. To na podstawie ich raportów przedstawiciele Komisji Koordynacyjnej Żydowskiego Komitetu Narodowego i Bundu po polskiej stronie muru mogli ogłosić w szeregu audycji radiowych wstrząsające komunikaty*¹⁵.

Prasa podziemna bez względu na jej polityczne sympatie stała się istotnym narzędziem w walce z propagandą hitlerowską, a także w utrzymaniu ducha oporu i nadziei wśród polskiego społeczeństwa. Warto zaznaczyć, że prasa konspiracyjna odegrała kluczową rolę nie tylko w przekazywaniu informacji, ale także w budowaniu tożsamości narodowej oraz wspieraniu ducha walki przeciwko okupantom.

NARODOWCY

Podczas II wojny światowej polska scena polityczna była zdominowana przez różne ugrupowania, w tym również szereg organizacji o charakterze endeckim. Przed wybuchem II wojny światowej ruch narodowy w Polsce był podzielony na różne odłamy oraz środowiska polityczne reprezentujące działającą w latach 1920-1937 Narodową Partię Robotniczą i Obóz Narodowo-Radykalny. Różnice ideologiczne i polityczne między tymi ugrupowaniami wpływały na ich spojrzenie na wydarzenia w getcie warszawskim¹⁶.

¹⁵ M. Fuks, *Żydowska prasa w okresie okupacji hitlerowskiej w Polsce (1940-1943)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1977, t. 16, nr 2, s. 112.

¹⁶ Zob. E. Kopówka, *Plan kamieni symbolicznych*, Treblinka 2014, s. 18-19.

te podejście do powstania. Niektórzy, widząc w nim akt desperacji w obliczu bestialstwa okupantów, popierali akcję zbrojną Żydów przeciwko niemieckim nazistom. Inni z kolei niechętnie odnosili się do powstania lub wyrażali pewne uprzedzenia wobec Żydów. Opinie narodowców mogły być kształtowane przez indywidualne przekonania członków danej grupy¹⁷. Część z nich widziała w nazistach wspólnego wroga i popierała wszelkie działania oporu, podczas gdy inni kierowali się szerszym, bardziej skomplikowanym kontekstem, w tym politycznym oraz społecznym¹⁸. Warto podkreślić, że Polska znajdowała się pod niemiecką okupacją, a jej sytuacja polityczna była tragiczna. Wiele grup działało w tajemnicy, a przepaść między ideologiami narastała. W tym kontekście reakcje narodowców na wydarzenia w getcie warszawskim były często zróżnicowane. Należy jednak pamiętać, że historia jest pełna niuansów, a w niniejszym artykule opisane zostały ogólne tendencje, które nie oddają pełnej różnorodności opinii oraz postaw jednostek w danym okresie.

KOMUNISCI

W trakcie powstania w getcie warszawskim w 1943 roku komuniści, zwłaszcza ci związani z Polską Partią Robotniczą (PPR) oraz Gwardią Ludową (GL), mieli swoje własne spojrzenie na to wydarzenie: *Komuniści z PPR byli zainteresowani walką przeciwko niemieckim okupantom, a więc także powstaniem Żydów w getcie zostało postrzegane jako akcja przeciwko wspólnemu wrogowi – hitlerowskiemu nazistom*¹⁹. Komuniści analizowali wydarzenia z perspektywy walki klasowej. W przypadku getta warszawskiego mogli zwracać uwagę na aspekty społeczne, zauważając, że to nie tylko walka narodowowyzwoleńcza, ale także protest przeciwko wyzyskowi i prześladowaniom. Ideologia komunistyczna podkreślała wzajemną solidarność między różnymi grupami społecznymi w walce o wspólny cel. W związku z tym komuniści dostrzegali wspólne interesy z Żydami walczącymi w getcie. Gwardia Ludowa, będąca zbrojnym ramieniem PPR, miała za zadanie prowadzić i wspierać walki partyzanckie przeciwko hitlerowskim okupantom. W tym kontekście komuniści postrzegali także działania bojowników getta jako element większej walki partyzanckiej²⁰. Co więcej, mogli wykorzystywać wydarzenia z getta warszawskiego w swojej propagandzie jako przykład walki przeciwko faszyzmowi i okupacji, co z kolei służyło zjednoczeniu różnych grup oporu pod wspólnym sztandarem antyhitlerowskiej walki. Należy pamiętać, że w trakcie II wojny światowej, podobnie jak w przypadku narodowców czy innych grup, poglądy komunistów mogły

¹⁷ S.D. Kassow, *Kto napisze naszą historię? Ukryte Archiwum Emanuela Ringelbluma*, Warszawa 2017, s. 39.

¹⁸ J. Leociak, *Powstanie. Dzielnica wykluczenia*, [w:] *Opór i zagłada 1943*, „Pomocnik Historyczny Polityki” 2023, nr 2, s. 22.

¹⁹ T. Szarota, *Okupowanej Warszawy dzień powszedni...*, s. 202.

²⁰ I. Piotrowski, *Chłodna. Wielkość i zapomnienie warszawskiej ulicy w świetle literatury pięknej, wspomnień i fotografii...*, Warszawa 2007, s. 47.

się różnić, a ich opinie kształtowane były przez warunki polityczne i ideologiczne tego okresu.

AKOWCY

Armia Krajowa (AK) była głównym ugrupowaniem zbrojnym działającym w Polskim Państwie Podziemnym podczas II wojny światowej. Jej podejście do powstania w getcie warszawskim było zróżnicowane ze względu na różnice wewnętrzne w strukturze organizacyjnej oraz odmienne poglądy polityczne i społeczne wśród jej członków. Armia Krajowa koncentrowała się na walce o niepodległość Polski i zjednoczeniu różnych grup oporu przeciwko niemieckim okupantom. Dla wielu akowców powstanie w getcie warszawskim było elementem walki o niepodległość. Wśród członków AK istniały różne podejścia do niesienia pomocy Żydom w gettach. Niektóre oddziały AK współpracowały z Żydowską Organizacją Bojową w zakresie dostarczania broni czy wspólnych działań. Jednak nie zawsze istniała jednolita strategia. Armia Krajowa często analizowała sytuację militarną i taktyczną – oceniała, czy działania w getcie przyczynią się do większego celu, jakim była walka o niepodległość Polski. Powstanie w getcie warszawskim było przez akowców często używane w celach propagandowych, aby zwiększyć świadomość międzynarodową na temat okrucieństwa okupacji niemieckiej. Akowcy starali się uświadamiać światu zbrodnie hitlerowskiego reżimu, w tym Holokaust. Mieli oni obawy dotyczące kwestii etycznych i humanitarnych związanych z trudnymi warunkami życia Żydów w gettach. Niektórzy członkowie AK angażowali się w akcje ratowania Żydów przed deportacjami czy ukrywania ich przed nazistami²¹. Warto podkreślić, że w AK istniały pewne podziały polityczne i ideologiczne, a to, jak poszczególne oddziały odbierały powstanie w getcie warszawskim, mogło się różnić. Armia Krajowa była największą organizacją podziemną w Polsce, a zarazem jedną z największych w Europie, co nie pozostawało bez znaczenia na jej podejście do szeregu zagadnień związanych z polityczną częścią jej działalności. Stąd też stanowisko dowództwa Armii Krajowej w kwestii żydowskiej bywało często złożone oraz nie do końca jasne i jednoznaczne w swojej wymowie. Wynikało to z faktu funkcjonowania w ramach państwa podziemnego szeregu osób, grup, które często różniły się w formułowanych opiniach, mimo że działały pod szyldem AK²².

ZAKOŃCZENIE

W obliczu okrucieństw i nieopisanej tragedii, jaką stanowiło powstanie w getcie warszawskim, polska prasa podziemna wyłania się jako głos sprzeciwu wobec

²¹ K. Dunin-Wąsowicz, *Warszawa w latach 1939-1945*, Warszawa 1984, s. 282.

²² *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939-1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006, s. 554.

nazistowskiego terroru. Jej strony świadczą o jedności narodowej w obliczu wspólnego wroga oraz wyrażają głębokie zaniepokojenie losami Żydów i etycznymi aspektami Holokaustu. Przywołane tu wydarzenia, opisane na jej łamach, są świadectwem heroicznej walki z naruszaniem praw człowieka, są przypomnieniem o jedności i wspólnym dążeniu do wolności. Polska prasa podziemna wskazuje na potrzebę pamięci o tych wydarzeniach oraz na konieczność solidarnego sprzeciwu wobec wszystkich tych zachowań, które są niezgodne z prawem międzynarodowym, zwłaszcza z prawami człowieka. Polska prasa podziemna, jako świadek tragedii II wojny światowej, zostawia nam dziedzictwo, które motywuje do refleksji nad kondycją ludzkości jako takiej mierzonej miarą humanizmu.

BIBLIOGRAFIA

- Ainsztein R., *Jewish Resistance in Nazi-Occupied Eastern Europe: With a Historical Survey of the Jew as Fighter and Soldier in the Diaspora*, London 1974.
- Arens M., *Flagi nad gettem. Rzecz o powstaniu w getcie warszawskim*, Asteria 2011.
- Bartoszewski W., Brzeziński B., Moczułski L., *Kronika wydarzeń w Warszawie 1939-1949*, Warszawa 1970.
- Bednarczyk T., *Obowiązek silniejszy od śmierci. Wspomnienia z lat 1939-1944 o polskiej pomocy dla Żydów w Warszawie*, Warszawa 1986.
- Calvi F., *Pakt z diabłem*, Warszawa 2008.
- Czerniaków A., *Dziennik getta warszawskiego 6 IX 1939 – 23 VII 1942*, oprac. i przypisy M. Fuks, Warszawa 1983.
- Dunin-Wąsowicz K., *Warszawa w latach 1939-1945*, Warszawa 1984.
- Engelking B., Leociak J., *Getto Warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, Warszawa 2001.
- Engelking B., Leociak J., *The Warsaw Ghetto. A Guide to the Perished City*, New Haven–London 2009.
- Fuks M., *Żydowska prasa w okresie okupacji hitlerowskiej w Polsce (1940-1943)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1977, t. 16, nr 2.
- Kassow S.D., *Kto napisze naszą historię? Ukryte Archiwum Emanuela Ringelbluma*, Warszawa 2017.
- Komar M., Bartoszewski W., *Wywiad rzeka*, Warszawa 2006.
- Kopówka E., *Plan kamieni symbolicznych*, Treblinka 2014.
- Leociak J., *Powstanie. Dzielnica wykluczenia*, [w:] *Opór i zagłada 1943*, „Pomocnik Historyczny Polityki” 2023, nr 2.
- Listy z Getta Warszawskiego*, Muzeum Polin, [online] <https://polin.pl/pl/listy-z-getta-81-rocznica-zamknienia-getta-warszawskiego>.
- Paulsson G.S., *Utajone miasto. Żydzi po aryjskiej stronie Warszawy (1940-1945)*, Kraków 2009.
- Piotrowski I., *Chłodna. Wielkość i zapomnienie warszawskiej ulicy w świetle literatury pięknej, wspomnień i fotografii...*, Warszawa 2007.

- Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939-1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006.
- Ringelblum E., Kermish J., Krakowski S., *Polish-Jewish Relations During the Second World War*, Evanston 1992.
- Szarota T., *Okupowanej Warszawy dzień powszedni. Studium historyczne*, Warszawa 2010.
- Wachowicz B., *Kamyk na szancku – opowieść o drubie Aleksandrze Kamińskim*, Warszawa 2002.
- Wdowiński D., *And We Are Not Saved*, London 1964.

Alan BEROUD – doktor nauk o bezpieczeństwie. Prezes Zarządu Polskich Kolei Państwowych, współpracownik Centrum Nauk o Politykach Publicznych przy Instytucie Dziennikarstwa i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, współpracownik PAU, Prezydent UIC (Światowego Związku Kolei), donator instytucji kultury i nauki. Autor (współautor) trzech monografii naukowych, redaktor prac monograficznych oraz licznych artykułów naukowych. W swojej pracy naukowej podejmuje ważne zagadnienia z obszaru nauk o bezpieczeństwie oraz z obszaru kultury (wpływ mediów na politykę zarządzania PR w firmach).